

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу КЛОЧКОВА Владислава Вікторовича «Розвиток психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до дій в бойових умовах», представленої до захисту на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

У бойових умовах військовослужбовець не піднімається до рівня власних бажань чи мрій - він опускається до рівня своїх можливостей, підготовленості та тренованості. Ця теза, уперше прозвучавши більше тисячі років тому з уст відомого китайського майстра стратегій Хай Тао, й донині зберігає свою актуальність. Підготувати військовослужбовця до дій у бойових умовах - це передусім розвинути у нього психічну стійкість. Психічна стійкість не дається людині з народження й не є статичним станом. Насамперед це гнучкий, тренований процес. Армії всіх країн світу завжди приділятимуть пристальну увагу розвитку психічної стійкості своїх солдат.

Без сумніву, психічна стійкість є тією солдатською чеснотою, що дає йому сили вистояти в умовах смертельної небезпеки. Владислав Клочков цілком має рацію, коли наголошує, що стійкість визначає результат. Слідуючи за думкою дисертанта, я переконуюся, що військовослужбовцю в бойових умовах недостатньо хотіти бути сійжИхМ, він передусім має обрати для себе життя стійкого воїна.

Окреслені аспекти утворюють загальне проблемне поле дослідження Владислава Клочкова та є вагомим аргументом щодо його наукової актуальності, а виконання дисертації в межах науково-дослідної роботи «Обґрунтування доцільного варіанта побудови системи психологічного забезпечення військ (сил) Збройних Сил України з урахуванням досвіду збройних сил провідних країн - членів НАТО» свідчить про зацікавленість відповідних установ у таких розробках.

Панорамність розкриття предмета дослідження Владиславом

Клочковим у площині біхевіористського підходу, гештальтпсихології, гуманістичної психології, позитивної психології дало змогу закласти методологічну основу для емпіричного вивчення особливостей функціонування психіки військовослужбовця в бойових умовах, що забезпечило новизну авторського підходу в дослідженні психічної стійкості.

Підкреслю безумовне вміння дисертанта комплексно й детально бачити, розуміти, інтеріоризувати та досліджувати досить складну для сучасного наукового контексту проблему, що суттєво підвищує значущість проведеного дослідження. Психологічна стійкість відображає гармонійність розвитку інтелектуальних, емоційно-вольових та особистісно-професійних властивостей, що забезпечують успішність професійних дій і поведінкових реакцій під час військової діяльності й реалізації життєвої стратегії.

Доволі важливим і продуктивним слід визнати аналіз, який провів дисертант, щодо поглядів зарубіжних учених на природу стійкості особистості. Згідно з отриманими результатами, стійкість має властивість змінюватися в різних життєвих ситуаціях і часовому просторі. Основуючись на окреслених підходах, автор дисертації показує, за яких умов військовослужбовець може виявляти ознаки стійкості в одному моменті й проявляти елементи нестійкості в іншому. У підсумку це дало змогу Владиславу Клочкову відповісти на одне з ключових питань дисертації: «Які індивідуально-типологічні властивості особистості військовослужбовця є запорукою його психічної стійкості до бойових стресорів?».

Вартують схвалення пошуки дисертанта щодо встановлення оптимальних компонентів, які забезпечують ефективну поведінку військовослужбовця в бою. Зокрема автором з'ясовано, що до стресових умов бою краще адаптуються особи з високим рівнем мотивації досягнення успіху й низьким рівнем мотивації до уникнення невдач. У цьому контексті дисертантом запропонована відповідна «фізіологічна ціна», яку платить військовослужбовець на шляху до успіху. Згідно з нею активні, честолюбні, нетерплячі, неспокійні, орієнтовані на успіх військовослужбовці більше

піддатливі стресу, аніж особи з низьким рівнем домагань, які не претендують на високий статус чи всебічне визнання своїх заслуг.

Важко не погодитися з автором дисертації щодо того, що стійкість - це практика, яку військовослужбовець вибудовує у трагічному світі смертельної небезпеки, будучи обмеженим у часі, невизначеності, мінливості подій, варіантах дій і можливостях. Спираючись на відомі праці Б. Літца, С. Саусвіка, Е. Річі, Владислав Клочков справедливо наголошує, що первинними чинниками психологічної стійкості є турботливі взаємини всередині групи військовослужбовців та поза нею, які, зі свого боку, формують довіру, заохочують і підтримують, дають змогу втілити сміливі плани в бойових умовах, регулюють протікання емоцій. Основуючись на окресленій тезі дисертанта, можу впевнено стверджувати, що психологічна стійкість є базовою спроможністю, яка забезпечує солдату здатність швидкої адаптації до бойових умов.

Результати психологічного дослідження дали змогу автору з'ясувати основні ознаки, притаманні психологічно стійким військовослужбовцям. Серед них: 1) виважена сміливість під час виконання бойових завдань; 2) активізовані когнітивні процеси мислення, уваги й уяви; 3) загострена сфера відчуттів; 4) високий рівень самовладання, що забезпечує регуляцію особистісних страхів у бойових умовах; 4) позитивне емоційне збудження (азарт) та ін.

Наукова новизна дослідження полягає в розробленні й стандартизованості методики оцінювання рівня психологічної стійкості військовослужбовців, які діють в бойових умовах; з'ясуванні особливостей вираженості провідних компонентів психологічної стійкості військовослужбовців різних родів Сухопутних військ; розробленні й апробації комплексної програми розвитку психологічної стійкості на усіх етапах функціонування бойових підрозділів: від моменту формування бойового підрозділу до набуття ним спроможностей, застосування за призначенням і відновлення боєздатності.

Загалом дисертаційне дослідження Владислава Клочкова чітко

структуроване, логічно побудоване, характеризується змістовністю та обґрунтованістю викладених позицій, демонструє вміння автора синтезувати емпіричний і теоретичний рівні наукового дослідження, порушувати й розв'язувати цікаві наукові завдання, аргументовано та переконливо доводити свою позицію.

Опубліковані наукові статті відображають основний зміст дисертації.

Загалом поставлені завдання дисертантом виконано. Практична значущість роботи безсумнівно зростатиме, адже автор декодує стійкість військовослужбовця не як шлях до досконалості, а ймовірніше навпаки: військовослужбовець набуває стійкості перед небезпекою, у хаосі недосконалості. Досконалість нерідко схована в обгортці тяжких бойових буднів.

Досить корисними для майбутніх послідовників Владислава Ключкова стануть напрацювання щодо взаємозв'язків між індивідуально-типологічними властивостями особистості військовослужбовця, з одного боку, та стресостійкістю, самооцінкою й психологічною витривалістю, з іншого.

Висновки побудовані на підставі результатів проведеного дослідження, узагальнюють і підсумовують дисертаційні пошуки науковця, надаючи повне уявлення про всі розділи роботи.

Водночас, на наш погляд, як і будь-яке непересічне дослідження, ця робота, відкриваючи простір для наукової дискусії, не позбавлена недоліків.

1. У першому розділі дисертації автор, приділяючи значну увагу етимології поняття «стійкість» чітко не зазначає, які теоретичні підходи стали засадничим підґрунтям для розвитку психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ у процесі проведення психологічного експерименту.

2. Варто більш детально наголосити, з якою метою автором сформовано 14 експериментальних та 14 контрольних груп, оскільки програма розвитку психологічної стійкості військовослужбовців, розроблена

дисертантом, не містить конкретних положень, спрямованих на врахування специфіки бойової роботи військовослужбовців відповідних родів Сухопутних військ, залучених до психологічного експерименту.

3. Розробляючи методику оцінювання рівня психологічної стійкості військовослужбовців й проводячи її перевірку, дисертант досить детально описує загальновідомі, процедурні положення психометрики, що не виправдано, виходячи з предмету дослідження.

4. Виявивши значущі відмінності в середніх рангах рівня психологічної стійкості до бойових стресорів військовослужбовців в експериментальних та контрольних групах за показниками, як-от здатність контролювати протікання негативних психічних станів, спрямованість на виконання завдань у складі підрозділу, переконаність у перевазі над ворогом, дисертант не показує, наскільки окреслені показники є запорукою героїчного вчинку, відваги, успіху як окремо взятого військовослужбовця, так і підрозділу в цілому в умовах ведення бойових дій. Імовірно, це складе основу наукових розвідок у недалекому майбутньому.

5. На жаль, оформлення тексту дисертаційної роботи не є вільним від огріхів, повторів, стилістичних і пунктуаційних неточностей.

Висловлені зауваження не є принциповими й суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку цієї наукової роботи.

Висновок. Актуальність, обґрунтованість теоретичних позицій і висновків, що базуються на експериментально-діагностичному дослідженні, науковість та практична значущість дисертаційної роботи «Розвиток психологічної стійкості військовослужбовців Сухопутних військ до дій в бойових умовах», відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України №341 від 21 березня 2022 року; № 502 від 19

травня 2023 року; № 507 від 03 травня 2024 року, а її автор – Клочков Владислав Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – Психологія галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
начальник кафедри суспільних наук
Національного університету оборони України
полковник
«04» лютого 2025 року

Олег ХМІЛЯР

Підпис полковника Олега Хміляра засвідчую:
начальник управління адміністративного
та інформаційно-організаційної роботи
Національного університету оборони України,
кандидат військових наук
полковник
«04» лютого 2025 року

Богдан БІЛЯВСЬКИЙ